КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC
Ukrainian Monthly Review Lwiw — Poland

Ч. 6.
ЧЕРВЕНЬ
1936.
РІЧНИК IX.

НА ОКРАЯХ ДНІВ

»ГРОМАДЯНСТВО БАЖАЄ І МУСИТЬ ПОЧУТИ...«.

Провідний журналіст орґану Лєвіатана, п. Е. Розе, обговорюючи ситуацію, що створилася внаслідок уведення в Польщі валютової контролі, пише:

»Громадянство бажає і мусить почути, в який спосіб відповідальні чинники уявляють собі розвязку біжучих питань. Зокрема, чи будуть надалі задержані дотеперішні напрямні господарської програми, чи може, при існуючій ситуації, уряд визнає потрібним піддати їх ревізії. Через те, що чинники, що, здається, стоять близько до теперішнього кабінету, що до тієї ревізії висувають постуляти доволі далекойдучі, не здержуючися перед виразними валютовими експериментами, громадянство є в несвідомости...« („Przegląd Gospodarczy" 15. V. 1936).

Відповідю на цього роду запити і заяви можна вважати чергові запевнення з боку чинників уряду, і то вже навіть нового кабінету ґенерала Складковского — що уряд стоїть при засаді сталости валюти, та що загальна заборона імпорту заграничних товарів це не є якийсь вступ до девалюації злотого, тільки льоґічна конечність після уведення контролі над рухом валют.

Але чи така заява, це господарська програма? Чи вона дає відповідь на ті питання, що хвилюють ціле населення держави? Сталість валюти обстоювали всі попередні кабінети від самого початку господарської кризи, — та чи ця формула сама по собі заступила господарський плян, чи стала підставою для будь якої ширше закроєної протикрізової акції?

Від початку кризи всі кабінети вважали сталість валюти суттєвою точкою своєї господарської діяльности, з додатком ще другої вимоги — »рівноваги публичного бюджетування«. Але на цьому й вичерпувалася їх програма. Щойно передостанній кабінет, з участю міністра Квятковского, виступив із скромною програмою обмеженої дефляції картелевих цін та деяких полекш для села. Дякуючи новому податковому обтяженню, головно умових і фізичних працівників, удалося йому досягти бюджетової рівноваги — на як довго, невідомо. Але ті жертви, якими досягнено цієї мети, вже показують друге обличча медайлі. Збільшилася скрута в промислі й торговлі, зросло безробіття і неспокій серед людей наємної праці. Траґічні події з березня і квітня були

ґрізною осторогою. Вони говорили без ніяких сумнівів, що державі потрібна всестороння програма боротьби з крізою. Щоби вона могла бути успішною, для того необхідне остаточне вирівнання наслідків крізи між окремими суспільними ґрупами, та зменшення тягарів, що їх суспільство несе в користь держави. В першу чергу треба зліквідувати славнозвісні »ножиці« між селом і містом та зменшити податки і монополеві ціни.

Латання державного бюджету коштом нового обтяження суспільства — це, в часах такої господарської мізерії, як теперішня, не є ніяка раціональна програма. Це суто еґоїстична політика державного апарату, що носить всі прикмети короткозорости. Це скріплене доєння корови, якій віднімається корм з перед рота. В результаті мусить худнути корова, а разом з тим мусить зменшуватися й сам подій.

Всі такі заходи — це самообман. В Польщі мусить прийти: а) до видатного зменшення публичних тягарів, б) до більш справедливого росподілу »бохонця хліба« між окремими суспільними верствами. Очевидно, як це слушно завважує й згадуваний публіцист Лєвіатана, — »тільки в атмосфері політичної гармонії« вдасться досягти поважних господарських успіхів. Ледви чи до такої гармонії доводять уряди »сильної руки« — сильної одними тільки поліційними засобами. Ще ніде в світі не бувало, щоби курс валюти, торговельний білянс, конюнктура, заграничні замовлення, рівень внутрішньої консумції (основи всякої конюнктури в теперішніх умовинах) — ставали на »позір« перед військовим приказом, хочби навіть найгострішим.

Якщо новий провід польського уряду не доповнить програми своїх попередників засадничим пляном великої антикризової господарської акції, а сконцентрує свою увагу головно на акціях політично-репресійного характеру, як на це заноситься, — то й він не розвяже проблєми.

НАРЕШТІ ЯСНЕ СТАНОВИЩЕ!

Кооператор, що дивиться в суть річи і про характер даної орґанізації судить не з того, як вона себе сама називає, а з того, чим вона є в дійсності, мусів завше з прикрістю дивитися на участь т. зв. радянської кооперації у Міжнародньому Кооперативному Союзі. (Як відомо, совітську кооперацію принято в члени цього Союзу після 1921 року, саме після привернення кооперативам характеру добровільних орґанізацій, з правом вибору своїх завідуючих орґанів). Хто хоч приблизно визнавався у совітсько-большевицькій дійсності, для кого не були тайною ті умови серед яких йшло життя кооператив в СССР навіть у добі 1921—1926 р., яка була періодом відносно найбільшої незалежности кооператив від держави — той не міг вважати нормальним явищем участь представників такої »кооперації« у міжнародній кооперативній

орґанізації, де їм приходилося засідати поруч правдивих кооператорів, вільно вибраних зовсім від нікого незалежними громадянськими орґанізаціями. Тай роля, яку на кооперативних з'їздах відогравали совітські »кооперативні« делєґації, в нічому не ріжнилася від ролі офіційних висланців большевицької держави; таким був зміст і тон їхніх промов, таким ціле їхнє поведення, яке зовсім не зраджувало кооператорів, а з правила політичних аґітаторів комінтерна.

Прикро вражало й те, що у публікаціях Міжнар. Кооп. Союзу давалося постійно місце авторам з СССР, яке вони з правила використовували для тенденційного вихвалювання »досягнень« совітської кооперації — аж поки вона (совітська кооперація) не докотилася до того, що самому урядові прийшлося її зліквідувати.

Читачі »Кооп. Республики« знають про декрет з вересня 1935, яким одним почерком сталінового пера скасовано всю міську споживчу кооперацію в СССР, а її майно (приватне майно членів!) — сконфісковано в користь держави.

Цей сухий факт потряс умами добродушних кооператорів Европи. Якби ще не було постійних тріюмфуючих реклям для тієї кооперації, якби не було тих »патьомкинських дєревень« — що їх постійно мальовано перед очима західноевропейського глядача! Але по тім всім — такий наглий удар по головах, це було дійсно щось небувалого і мусіло викликати нарешті реакцію.

Ця реакція починається. Її першим проявом можемо уважати велику передову статтю в березневому числі орґану Міжнар. Кооперативного Союзу під багатомовним заголовком: »Чи кооперація в СССР ще живе!«, автором якої є сам ґенеральний секретар МКС п. Г. Мей. У цій статті, переповівши коротко і досить вірно долю кооперації за большевицького режиму, аж до останнього ліквідаційного декрету, фактичний провідник МКС доходить до таких висновків:

»Виринає питання: яку вартість має така кооперативна система, яку можна аж так викривлювати, та що вона має спільного з добровільним, у собі замкненим та демократично завідуваним обєднанням, яким є кооперативи Міжнародного Кооп. Союзу?

»Уявім собі — якщо це можливе — відповідальних керманичів будь якого національного кооп. руху або обєднання, які-б своїм членам заявили, що їхні кооп. орґанізації не є всилі »йти слід за постійно більшаючими потребами населення«, та що через те вони цю роботу передають иншим! Цього рода заяву принялиб з наругою, а їх авторів пустилиб у відставку! Прошу собі далі уявити реакцію кооператорів інших країн на заяву уряду, що його господарська система або його орґанізація є гальмою для розвитку краєвої торгівлі!!! Такий уряд без довшої дискусії бувби напятнований як ворожий народові.«

Такого тону ми ще не чули з президії Міжн. Кооп. Союзу Можна тільки радіти з цього приводу, що кооперативний світ уже

прочунюється з туману демаґоґічної совітської фразеольоґії та починає бачити річи такими, якими вони є в дійсности.

(Статтю секретаря Мея подамо в перекладі в черговому числі. — »К. Р.«).

КОРОТКОЗОРІСТЬ.

Світ великого приватного капіталу у Польщі любить заявляти себе противником етатизму. Під цим оглядом міґби мати союзника в кооперації, якби його тактика була послідовна та якби навіть і тут не проскакували вузько-еґоїстичні мотиви, які й ослаблюють засадничу вартість капіталістичних протиетатистичних заяв. Ніхто, приміром, не може поважно ставитися до заяв Лєвіатана проти поширювання державної інтервенції, якщо одночасно ті самі круги вимагають все нових і нових кредитових підмог з державних банків для приватного промислу й торгівлі.

Загляньмо в іншу ділянку: справу безробіття й державних підмог для безробітних. Круги капіталу скрізь і всюди виступають проти соціяльних обезпечень, проти підмог для безробітних і т. д. Називають це все ярмом, що гнітить господарське життя. Але разом з тим вони не роблять нічого для зменшення числа безробітних, зокрема противляться вимогам робітництва про зменшення годин праці в тижні. Як показує приклад Америки, це найуспішніший спосіб зменшення безробіття і найбільше відтяження держави на фронті затруднювання людей, позбавлених праці.

І так, противлячися соціяльній реформі, якою булоби безумовно скорочення робочого дня, світ капіталу тим самим примушує державу занятися зайвими робочими силами, орґанізувати публичні роботи, ріжні публично-правні підприємства, взагалі поширювати і розбудовувати свою господарську діяльність.

І навіщо здалися тут заяви проти державного інтервенціонізму? Вони зовсім позбавлені льоґіки.

ТРУДНИЙ ПОЧАТОК.

Українські кооператори з зацікавленням слідкують за пропаґандою кооператив здоровля, що ведеться від певного часу заходами польських кооперативних центрів. Міжтим перші спроби в тім напрямі натрапили на перепони і то з того боку, з якого їх ніхто не передбачував.

В селі Маркові, пшеворського повіту, найшовся гурт ініціяторів, який піднявся зорґанізувати кооперативу здоровля. Складено статут — більше менше на взір югословянських цього роду кооператив, Союз Кооператив Споживачів »Сполем« дав засвідчення доцільности кооперативи і статут внесено до реєстраційної власти. Та на диво — ряшівський окружний суд відмовив реєстрації нової кооперативи, покликуючись на те, що, мовляв, росходиться не про кооперативу, а про філянтропійне товариство, яке

»не буде вести зарібкового підприємства«, та крім того буде робити конкуренцію концесіонованим аптикам.

Що ряшівський суд помиляється, про це висловила свою опінію Кооперативна Рада в письмі до союзу »Сполем«. У цьому письмі відперто всі арґументи й виводи ряшівського противника кооператив здоровля, доказуючи, що така кооператива зовсім підпадає під тип кооператив »для заспокоювання ріжних потреб (»взаїмної допомоги«) та що виконувати це своє завдання вона може і мусить не на взір якогось добродійного товариства, тільки на суто господарських торговельних засадах. (Письмо Міністерства Скарбу, Кооп. Рада, № Р. С. 803/1/36). Одначе досі ще не відомо, як поставиться до цієї справи міністер судівництва, безпосередній зверхник ряшівського судді.

ПРОЛОМЛЮЮТЬ ЛЕДИ.

Як відомо, в добі »дна кризи«, себто в роках 1931—32 в цілій низці держав під натиском паніки, що огорнула торговельно-промисловий світ, були видані розпорядки, що обмежували право основування нових підприємств роздрібної торгівлі (тим самим також і нових філій вже існуючих підприємств). Видано такі закони також у Швайцарії, країні, що на загал втішається значною свободою внутрішньо-господарського життя.

Швайцарські декрети обовязували по конець 1935 року. Союз Споживчих Кооп-в, у порозумінні із Загально-кооперативним Комітетом, виступив у парляменті з внесенням про припинення сили тих декретів. Уряд підпер це внесення, одначе в сенаті (»Раді Стану«) впливи купецтва показалися більші і внесення тут перепало. Ухвалено тільки повновласть для уряду допускати в и-ї м к и від загального правила.

Користаючи з цього права, коли ще кооперації вдалося дійти до порозуміння з орґанізацією купецтва, уряд дозволив уже кооперативам відкривати нові філії детайлічного продажу.

В ЕВРОПІ ДО ХАОСУ, В АМЕРИЦІ ДО »ПРОСПЕРІТИ«

Тоді як в Европі тільки деякі країни втішаються легким підйомом конюнктури і зростом затруднення, в Америці є вже поважні на цьому полі здобутки. Доходи рільництва в Злучених Державах були в лютні 1936 р. на 17% вищі як у лютні 1935 р. Вантажі на залізницях йдуть у гору — знак оживлення торгівлі. Велике оживлення в будівництві, в нафтовім промислі, в продукції сталі, в автомобільних заводах. Подібні заспокоюючі відомости надходять з Канади, де конюнктура держиться добре.

Зате Европа горячкує, готуючись без всякого сумніву до нових воєнних подвигів. Чимраз більше держав переходить на манєру воєнного стану (чим і пояснюється удержування в них військово-партійних диктатур). Вже за мира готується війна, включно

до військової муштри самого громадянства. (Стояти »на позір« — найвища громадянська чеснота!). Очевидно, що це все пожирає величезні матеріяльні засоби, які відтягаються від продуктивних праць. При ростучім міжнаціональнім напруженню ніхто нікому не вірить і кожний, поза плечима свого хвилевого союзника, готує собі дипльоматичну резерву. Відси карколомні дипльоматичні скоки — при щораз палкіших запевненнях про вірність заключеним договорам і пактам.

Плачучи, де треба, на своє перенаселення і доказуючи конечність кольоній для свого народу — одночасно тіж самі уряди проголошують щораз нові премії для плідних матерей і охочих вступити у шлюбні звязки... Одним словом — щирість на кожному кроці, яка хіба не доведе до мира й помноження добробуту.

Це діється тоді, коли голова американського народу прилюдно заявляє, що приступить до повної ліквідації безробіття, бо, на його думку, »доба суспільного піонірства щойно починається«... (читай заяву президента Рузвельта у хроніці цього числа »К. Р.«).

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Розвиток і занепад чорної металюрґії на Сході Европи

Наявність чорної металюрґії в країні є доказом здатности її до індустріялізації в ріжних напрямках як важкої, так і легкої промисловости. Чорна металюрґія є базою і для воєнної промисловости, стан якої характеризує обороноздатність тієї чи иншої країни. Зрозуміло, що створенню й піднесенню до певного рівня чорної металюрґії у всіх головніших державах світу присвячується особлива увага. Проблєма забезпечення чорним металем є основою сучасної економічної політики і Сходу Европи. Декляруючи, де лише можна, свої пацифістичні наміри, сучасна влада СРСР останніми роками горячково відновлює, реконструює й розбудовує чорну металюрґію союзу і її дитину — воєнну промисловість.

Передумовою створення й нормального розвитку ч. металюрґії в країні є наявність і відповідний ступінь дослідження й експлуатації в ній основних сировин: залізної руди та камяного вугілля, що коксується. Близький і дешевий імпорт (наприклад водяний) може компенсувати відсутність тієї чи иншої сировини в країні. Всі більші металюрґійні центри світу повстали на зазначених умовах. Винятком може бути лише релятивно потужня ч. металюрґія Італії, яка розпоряджає родовищами залізної руди і позбавлена в межах своєї території будьякого палива.

Схід Европи, під яким ми розуміємо колишню Росію й сучасний СРСР, в межах своєї території посідає родовища не тільки основних сировин — з. руди й к. вугілля, а також помічних матеріялів, як: манґанову руду, ріжних виглядів топняки, вогнетривалі глини тощо. На р. 1913 камяновугільні запаси к. Росії оцінювали в 234 млрд. тонн, цебто 3,2% світових запасів (у т. ч. антрацитового 37,6, камяного 86,9 і бурого 109,5 млрд. т.). Ці запаси ґеоґрафічно розміщувалися так (в міліонах тонн і у %% в Росії)[1]:

	Донбас	Кавказ	Домбровськ. басейн	Підмоск. б.	Захід. Сибір у т. ч. Кузбас	Урал	Східний Сибір	Середн. Азія
Млн. тон	55000,0	109,5	12450,0	1080,0	13785,0	109,0	151309,5	157,0
%% в Росії	23,54	0,4	5,32	0,45	5,89	0,04	64,66	0,06

Наведені дані свідчать, що перед війною відомі паливні запаси знаходилися головно по окраїнах Росії, а на чисто московській території їх було лише коло 0,5%. При цьому для одержання металюрґійного коксу надавалося лише спікливе вугілля Донбасу й Кузбасу і незначна частина Домбровського басейну. Отже мінералопаливною базою ч. металюрґії могли служити за часів імперії Донбас, Кузбас та в значно меншій мірі Домбровський басейн.

Динаміка добичі к. вугілля по басейнах за імперії визначилась так (в млн. т. і у %% до Росії)[2]:

	Донбас		Домбр. бас.		Підмоск. б.		Урал		Кавказ		Зах. Сибір		Схід. Сибір		Туркестан	
	млн. т.	%%	млн. т.	%%	млн. т.	%%	млн. т.	%%	млн. т.	%%	млн. т.	%%	млн. т.	%%	млн. т.	%%
1856—1860	0,07	32,8	0,13	58,8	0,01	3,0	0.01	3,0	0,001	0.8	0,001	0,8	0,001	0,8	—	—
1901—1905	12.07	66.5	4.36	24,1	0,23	1,2	0,52	2.9	0,05	0,3	0,29	1,6	0,605	3,3	0,021	0,1
1911—1913	22.69	69.6	6,57	20,2	0.24	0,7	0,96	3,0	0,07	0,2	0,72	2,2	1,213	7,3	0,115	0,4

Дані цієї таблиці вказують, що перед війною вугледобування в Підмосковському басейні велося в малому розмірі. Його розвиткові перешкоджала конкуренція ліпшого по якості донецького вугілля, яке легко заволоділо й ринками Центрального проми-

[1]) Социалистическое строительство СССР. Статистический ежегодник, ст. Е IV.

[2]) Тяжелая индустрия в СССР, ст. 139.

слового району. Цілком виразно в загальній сумі зростала питома вага Донбасу й азійських районів, при різкому знижуванні Підмосковського й Домбровського басейнів та при стабільному стані Уралу. Напередодні війни Донбас постачав 70% добичі вугілля в к. Росії а значіння Домбровського басейну зійшло з 59 на 20%. Зріст значіння Донбасу пояснюється і розвитком на Україні та Північному Кавказі найбільшого металюрґійого центру і можливістю через сполучення декількома залізницями опанувати ржні вугільні ринки промислових районів европейської Росії. Навіть колишній Привислянський край для своєї металюрґії, за недостачою коксового вугілля в Домбровському б-ні, користався принаймі частково донецьким вугіллям. Отже до війни в постачанні мінерального палива, зокрема металюрґійного, Південь був основою промислового розвитру к. Росії.

Щодо резервів другої основної сировини, залізної руди, то к. Росія розпоряджала коло 222 млн. т. Пізніші розвідки значно піднесли цю цифру. В перші роки по революції запаси з. руди по районах розподілялися так (в млн. т.)[3]): Кривий Ріг — 86,0, Керч — 450,0 Кавказ — 13,0, цілий Південь — 550,0, Центр — 789 і Урал — 281,9. За цими даними по загальних запасах з. руди на першому місці був Центральний район, але родовища його дуже розкидані, малої потужності і з. руда (бурий залізняк) уміщує мало заліза (для цілого району не вище 40%). Тоді як Криворізький басейн має компактові родовища високоґатункової з. руди (пересічно 62% зал.), а керченське родовище, хоч і уміщує мало заліза (34—42%), теж компактове і не глибоке, що значно подешевлює експлуатацію. Уральські родовища теж розкидані на великих віддалях (до 100 км.) і посідають руди ріжної якости. По запасах металевого заліза згадані запаси з. руд були б такі: Південь — 241,6 млн. т., Центр — 315,6 млн. т. і Урал — 135,4 млн. т. До війни найбільше промислове значіння мали родовища: криворізьке, керченське та уральське, а центральне грало цілком другорядну допомічну ролю.

Розподіл добування з. руд в довоєнній Росії по окремих районах за останні 30—40 років значно змінився. Ще до р. 1880 з загальної добичі в 1,04 млн. т. 0,64 млн. т., або більше $^3/_5$ постачав Урал, а на Півдні добувалося лише 0,05 млн. т., або 4,3%. Але дальший розвиток уже визначився так (в млн. т. і %% в Росії)[4]) (гл. таб. на ст. 169.).

Дані цієї таблиці свідчать, що за імператорської Росії головними джерелами з. руди були Південь і Урал, лишаючи решті районів підрядну ролю. При цьому добич Уралу потроху знижувалася, а Півдня, власне Кр. Рогу, зростала блискавкою, швидко випереджаючи Урал в декілька разів. Треба ще мати на увазі, що лише криворізька руда йшла закордон і в інші металюрґійні райони, особливо до Польщі. Таким чином перед війною Південь

[3]) [4]) Тамже 253 і 257.

	Кривий Ріг		Керч		Південь		Урал		Центр		К. Польське і Зах. Росія	
	м. т.	%%	м. т.	%%	м. т.	%%	м. т.	%%	м. т.	%%	м. т.	%%
1901–1905	2,49	53,86	0,35	7,98	2,84	61,84	1,34	29,06	0,14	2,96	0,27	5,74
1906–1910	3,71	67,39	0,25	5,28	3,96	72,67	1,16	21,06	0,13	2,42	0,20	3,67
1911–1913	5,59	66,50	0,39	4,84	5,98	71,34	1,77	21,03	0,34	4,03	0,29	3,49

і у з. руді став головним доставцем, а через це й головною базою розвитку ч. металюрґії і звязаної з нею індустріялізації держави.

Манґанова руда на Сході Европи знаходиться у двох найголовніших басейнах: Нікопольському на Україні з ґеольоґічними запасами у 397 млн. т. та Чіятурському з 772,1 млн. т. ґеольоґ. запасів. Всі потреби металюрґії к. Росії, а пізніше СРСР, задовольнялися нікольською манґановою рудою, бо чіятурська, як чистіша, вся експортувалася закордон. Знову ціла імперська металюрґія залежала від праці копалень манґанової руди на Півдні.

Засоби топняків і вогнетривалих глин знаходяться в багатьох районах, у т. ч. металюрґійних, Сходу Европи і вони не стоять на перешкоді до розвитку металюрґії у тому чи іншому районі. Експлуатували ці родовища найповніше на Півдні

З огляду ґеоґрафічного розміщення родовищ основної сировини для повстання ч. металюрґії найбільше надаються: Південь (Україна й П. Кавказ), Урал і Центр. Серед них же найсприятливіші умови безперечно посідає Південь, в якому з. руди, коксове вугілля, топняки, вогнетривалі глини, а навіть манґанова руда розмістилися майже поруч (найдальші точки 450—500 км.). Урал має родовища з. руди розкидані на великих просторах і майже не посідає в свойому басейні доброго для коксування к. вугілля. Для мінерального топлення найближчою базою може служити Уралові Кузбас, що віддалений на 2000 км. від нього. Через це до війни уральська металюрґія працювала на деревяному паливі, користуючись велетенськими лісними масивами в околицях. В центральному районі знаходиться гіршої якості з. руда і мало придатне для коксування к. вугілля. Перевага Півдня перед Уралом була ще й у тому, що він має місткий місцевий ринок для виробів ч. металюрґії (релятивно густо заселена Україна з розвиненим сільським господарством потребувала розбудови залізничних шляхів і взагалі споживала багато металю) і сусідував з промислово найбільш розвиненими районами.

Історія розвитку залізної й вугільної промисловости довоєнної Росії загально наподоблює ті етапи, які на два десятки років раніше перейшла американська й західно-европейська важка індустрія. Найстарша металюрґія Уралу вже у 80-х роках минулого сторіччя, на ярмарку в Нижньому Новгороді, склала догоду на

постачання металевих виробів з торговельними фірмами. Але при дальшому розвитку ця промисловість, спираючись до 1890 року виключно на російських капіталах, орґанізаційно дійшла лише до створення одного синдикату »Кровля« та участі лише двома підприємствами в обєднанні »Продамета«. Взагалі ж уральська промисловість, користуючись деревяним паливом з розкиданих по великій території лісів та водяною енерґією ріжних річок, мусіла сама розпорошитися по багатьох дрібних підприємствах. Останні розвивалися досить повільно і через це, хоч кількість підприємств при концентруванні потроху зменшувалась, але розміри їх всеж лишалися незначними. Ще в р. 1901 на Уралі було залізовиробних фабрик аж 108, яких до р. 1910 лишилося 81, у тому числі 52 металярні. Базуваня на деревяному паливі також обмежувало розвиток тутешньої металюрґії, бо використання лісів Уралу з цією метою уже перед війною дійшло до своєї межі. Техніка рудодобування на Уралі майже до останнього часу, а до війни у всякім разі, складалась переважно з примітивних відкритих способів з користанням головно кінською тягою.

Другою прикметою уральських підприємств була їхня технічна відсталість, що виявлялася малими печами, їх застарілою конструкцією й злим устаткуванням, з уживанням холодного дмухання тощо. Розвиток цієї металюрґії затримували: недостатня залізнична мережа в цьому районі і відсутність ініціятивного закордонного капіталу. Підприємці-чужинці тут зявилися лише у другій половині 90 років минулого сторіччя. Вони заснували низку модерних закладів і трохи відживили заплісніле повітря уральської промисловости. Щодо робітничого питання, то Урал завжди мав сталі й достатні кадри робітників, котрі були прикріплені до фабрик своєю земельною власністю, ще з часів кріпацтва. Маючи землю, робітники тут працювали, не відриваючись від свого господарства й родини, за дешеву платню, але з малою продуктивністю. Вистачальна кількість і дешеві робітники в значній мірі зазинили у відставанні уральської техніки.

У зовсім відмінних умовах розвинулась південна металюрґія. Сировинна база її — це були сконцентровані родовища камяновугільні Донбасу та залізорудні Кр. Рогу й Керчі. Переважаюче значіння у вугільній і залізній промисловості Півдня з самого заснування мав чужоземний капітал, у першу чергу франко-бельґійський. На кінець XIX сторіччя із 88 камяновугільних підприємств Донбасу з загальною продукцією в 8,86 млн. т., 14 найбільших з продукцією в 4,79 млн. т. (54%) належали чужинецькому капіталу. Серед металюрґійних підприємств лише двоє (Сулинське Пастухова й Т-во Брянських фабрик) можна було назвати російськими. Всяж решта працювала цілковито чи в більшій частині на закордонному капіталі. У протилежність індивідуальній формі фінансування металюрґії Уралу, на Півдні зразу задомінували акційні товариства. На початок XX. сторіччя на Підні було єдине персональне велике підприємство, Сулинська металярня, що в р.

1905 також перетворилася в акційне т-во. Уже в р. 1902 в камяновугільній промисловости Донбасу на долю акційних компаній припадало 86% добичі. Характерною прикметою південної металюрґії була також концентрація виробництва на невеликій кількості, але великих підприємств. Акційна форма тут дозволяла визволятися зпід персональних впливів, сприяла синдикуванню (гуртуванню) підприємств і полегшувала контролю ззакордону. Синдикуванню підприємств південної металюрґії сприяла ще наявність орґанізації підприємств у вигляді: »Зїзду гірничопромисловців Півдня Росії«, яка повстала уже в р. 1874. В літі р. 1902 утворилося »Товариство для продажу виробів російських металюрґійних фабрик« (»Продамета«), до якого увійшли 30 підприємств, а саме: 16 з Півдня, лише по 2 з Уралу й Центру, 7 з ц. Польського і 3 з Прибалтийського району. Переважаючий вплив в »Продаметі« належав французькому й бельґійському капіталу. Так, по відношенню до сортового заліза доля участі 11 підприємств з французьким і бельґійським капіталом складала — 52%, у листовому залізу — 63%, у трямах — 73%, у рейках — 69%, у осях 55% і у бандажах — 58% [5]).

Закордонний капітал приніс до південної металюрґії і модерну техніку з концентрацією виробництва у малій кількості потужних підприємств. При цьому розвивалась металюрґія Півдня дуже швидким темпом. До р. 1887 тут було лише 2 металярні, а на кінець XIX. віку уже працювало 18 великих металюрґійних підприємств. У рр. 1881—1885 в імперії на деревяному паливі ще витоплювалося 91% чавуну, а в рр. 1906—1910 уже лише 25%, себто чавунотоплення швидко перейшло на мінеральне паливо Півдня. Це потроху вирівнювало відставшу металюрґію к. Росії зі станом европейської, що на той уже час базувалася на мінеральному витопленню чавуну. Висока концентрація південної металюрґії на передодні війни (1913) ілюструється такими даними[6]):

Менше	17 тис. т.	1	10,1	0,3	10,1
	17—85 „ „	4	268,1	8,5	67,0
	85—170 „ „	3	378,2	12,0	120,7
	170—255 „ „	4	764,3	24,3	191,1
	255—340 „ „	2	533,9	16,9	266,9
Понад	340 „ „	3	1198,2	38,0	399,4
	Разом	17	3152,8	100	1055,2

Бачимо, що ще перед війною на Півдні $^7/_{10}$ чавуну витоплювалося металярнями з річною продукцією 170 тис. т. і більше третини такими, що виробляли більше 340 тис. т.

Південна металюрґія при цьому виявила тенденцію до створення господарсько незалежних підприємств, що мали у себе не лише в. печі, а також сталеливарні й вальцювальні цехи. Багато підприємств розпоряджали також власними камяновугільними та

[5]) [6]) Тамже, ст. 15; 272.

залізорудними копальнями. Так, $^4/_5$ залізної руди в Кр. Розі добувалося в копальнях, що належали металюрґійним товариствам, а всі рудники Керчі були власністю двох металярень. Відріжнялася південна металюрґія від уральської і характером робітництва. Повстаючи в релятивно малозаселеній місцевості, металюрґія Півдня притягла велику кількість зайшлих з других районів робітників. Це ж створювало сталі кадри робітників-професіоналів, котрим підприємства мусіли побудувати житлові приміщення і платити дорожче, ніж на Уралі. Південні металюрґійні робітники ніякого господарства не посідали і патріархально-кріпацьких відносин, як на Уралі, не зазнавали.

Металюрґія Центрального району спочатку користувалася деревяним паливом, яке в міру виснаження лісів заступалося імпортовим к. вугіллям з Донбасу. У цьому районі залізообробна промисловість розкидалась по цілій низці ґуберній. Топлення чавуну в ній значно відставало від більш кваліфікованого процесу пероблення південного, імпортованого чавуну і вальцювання. В р. 1901 тут було 46 фабрик, а на р. 1910 виробництво уже сконцентрувалося лише на 26, з яких тільки 19 мали високі печі. Середні розміри тутешніх металярень не були великі, а у всякім разі далеко менші, ніж на Півдні.

Польський район теж по совїй орґанізації й розмірах значно відставав від південного. Він у великій частині споживав також донецьке вугілля та криворізьку з. руду (коло 500 тис. т. річно), бо власна з. руда в ньому одрізнялася низькою якістю. Район Північно-Західний хоч і посідав в Карелії запаси болотяної руди, але чавуну витоплював цілком незначну кількість.

Динаміка продукції ч. металюрґії к. Росії за довоєнний час по головніших районах визначилася так (у тис. т. і %% в Росії) [7]:

	Південь		Урал		Центр		Королівство Польське	
	тис. тон	%%	тис. тон	%%	тис. тон	%%	тис. тон	%%
Чавун								
1891—1900	726,7	41,1	623,3	35,3	158,3	8,9	216,7	12,2
1906—1910	1263,3	60,4	616,7	21,1	90,0	3,1	253,3	8,7
1911—1913	2835,0	67,2	840,0	19,9	141,7	3,4	393,3	9,3
Литий метал								
1891—1900	500,0	44,1	165,0	14,5	125,0	11,0	183,3	16,2
1906—1910	1561,7	53,2	576,7	19,6	271,7	9,2	346,7	12,4
1911—1913	2493,3	55,8	826,7	18.5	393.3	8,8	516,7	11,7

[7]) Сборник статистических сведений о горнозаводской промышленности.

За цими даними Південь інтенсивністю розвитку по витопленню чавуну й литого металю як абсолютними розмірами, так питомою вагою в к. Росії значно обігнав усі інші райони. Уже перед війною ч. металюрґія Півдня стала основою індустріяльного розвитку імперії. За останні 13 років перед війною південна металюрґія що до чавуну дала річний приріст у 162,2 тис. т., по литому металю 153,3 тис. т., а Урал за тойже період: 16,6 і 50,9 тис. т., себто чавуном південний приріст був майже в 10 разів, а литим металом лише в три рази швидчий від уральського. Взагалі у виробі вищого ґатунку металю (литого) Південь релятивно відставав від інших районів. В ньому за 13 років топлення литого металю по відношенню до одержаного чавуну зростає з 68,7 на 87,9%, або по 1,5% річно, тоді як по інших районах відповідні числа такі: для Уралу — 26,4; 98,4 і 5,5%, для Центру — 79,8; 278,4 і 15,3% і для ц. Польського — 84,4; 131,4 і 3,6%. За цією ознакою, як бачимо, перед війною південна металюрґія була в найгіршому положенні.

По концентрації ж виробництва, обєму в. печей і багатьох технологічних покажчиках (як, напр., коефіцієнту використання обєму в. печей) південна металюрґія далеко обігнала всі інші райони к. Росії і зрівнялась або наблизилася до стану західно-европейської. В р. 1910 її одна металярня витоплювала річно 160,8 тис. т. чавуну, а одна в. піч — 52,3 тис. т. при 12,8 тис. т. та 8,3 тис. т. на Уралі[8]). З кожним роком значіння південної металюрґії, як пня індустріялізації к. Росії, зростало, як підносилося її положення також серед світових продуцентів чорного металю. Господарство південної металюрґії чим далі ставало складнішим і потребувало все більш кваліфікованого керівництва й обслуговування окремих цехів (відділів). Швидким темпом витворювалися тут традиції й технічні та робітничі кадри, що так важливі в цій індустрії.

В. Іванис.

Боротьба з картелями

І. Посередня боротьба проти картелів: контроля та господарські засоби[1]).

Психольоґічно зрозуміла, а у великій мірі навіть обєктивно оправдана та круціята, що її зорґанізувала публична опінія всього світу проти картелів. Дивним може воно видатися, що при

---

[8]) Плановое Хозяйство, 1934; ч. 11, ст. 142.

[1]) Про боротьбу держави проти картелевих надужить у Німеччині гл.: K. Passow: Kartelle (розділ у Wörterbuch der Volkswirtschafts, herausgegeben von Dr. L. Elster, 4. Auflage, 2. Band Jena 1932) ст. 276, у інших державах гл. В. Тимошенко: Картелі і тресті, Прага 1923; новішими даними не розпоряджаємо.

демократичному устрою, який загально панував до війни, а у більшости держав ще й до сьогодні удержався, суспільність не зуміла знищити тих зненавиджених орґанізацій. Без сумніву, подекуди завдячують картелі своє істнування силі своїх членів — економічної верхівки, що вміє удержати демократичну державу під своїми впливами. Та більші труднощі стрічають противники картелів таки у самій природі цих останніх: як це ми ствердили, мають вони побіч відємних сторін також чимало додатних. Виповісти безпощадну війну картелям взагалі значилоб стільки, що вернути до давного ліберальністичного хаосу. Правда, цьому останньому можна протиставити теж плянову чи там кермовану економію — але вона не перейшла ще іспиту своєї життєздатности. Перепони у поборюванню картелів правного характеру розглянемо на іншому місці.

Тому боротьба проти картелів зводиться сьогодні здебільша до боротьби проти самих шкідливих проявів та наслідків тих орґанізацій. Прим. німецький закон про картелі з 1923 р. передбачує низку конкретних випадків, у яких уряд має виступати проти картелів, прим. на случай спинювання продукції чи збуту, підвищування або штучного удержування на високому рівені цін, спинювання економічної свободи забороною закупу чи збуту і т. п.

Які засоби до поборювання чи присмирення картелів має державна влада, що рішилася виступити проти них? Перші автори, які розглядали це питання, були ще настільки звязані ліберальним світоглядом, що не осмілилися домагатися чогось більше від картелів, як явности їхних постанов, що тим шляхом уможливилаб деяку контролю публичної опінії чи спеціяльних орґанів (гл. Конрад, Truchy). В тім дусі опрацювали були в Австрії до війни навіть проєкт закону про картелі.

У Німеччині зорґанізували були т. зв. „Kontradiktorische Verhandlungen“ — своєрідні конференції представників світу науки, капіталу та праці, що слідкували за картелями шляхом анкет. Подібне завдання мала в Австралії основана 1912 р. міжстейтова комісія, подібно працювала в Зєдинених Державах від 1898 р. т. зв. „Industrial Comission“, 1903 р. заступило її окреме бюро при департаменті торгу під проводом Comissioner'a of Corporations“, що має куди ширші компетенції у контролі картелів, а крім того служить судівництву та прокуратурі як фаховий дорадчий орґан у картелевих справах.

Сміливішим засобом слід уважати економічні засоби; між ними в першу чергу назву митну політику. Успіх картелю залежить від того, чи зуміє він опанувати внутрішний ринок. Порозуміння краєвих продуцентів дасть позитивний вислід лише тоді, коли вони разом мають на цьому ринку монополь — зокрема завдяки високим митним барієрам. »Хто чим воює, від того гине« — протекціонізм це з другої сторони небезпечна збруя проти картелів. Вистане урядові обнизити митні тарифи, а дешевий товар із закордону заллє краєвий ринок та заставить краєвий картель об-

низити ціни в обличчі конкуренції. Правда, тепер істнування міжнародніх картелів освободжує краєві порозуміння продуцентів з деяких царин від закордонної конкуренції, а вслід за тим — від впливу митної політики.

Реґуляцією мит часто послуговувалися уряди, як засобом проти обєднань з монополістичними тенденціями. Прим. у Росії появився був 1886 р. закон, що уповноважнював уряд обнизити мито на цукор, якщоб ціни на нього піднялися понад означену згаданим законом висоту. Подібно канадійські закони з 1897 і 1907 рр. давали ґубернаторові право обнизити мито на той чи інший товар, якщо суд ствердить, що у цій ділянці існує обєднання продуцентів для штучного підтримання цін на високому рівені. Австралійський „Monopoly Preventions Act" дає подібне право ґубернаторові на випадок, якщо надто піднімуться ціни на муку.

З другої сторони митна політика — цим разом не знижкова, а звишкова — дає змогу державі боронитися проти небезпечної діяльности закордонних картелів, а саме проти демпінґу.

Подібно як митами, може держава послуговуватися також і залізничими тарифами, бо і вони у великій мірі впливають на висоту цін, а тим самим на конкуренційну спроможність. В порівнанні з митами представляють вони ще й ту догідність, що можна ними поборювати картелі у поодиноких областях краю, коли тимчасом митна політика має рівномірний вплив на всю державу. З успіхом послуговувався цим засобом американський уряд. Створена ним „Interstates Commerce Comission" для контролі над приватними залізницями перш за все довела до скасування упривіліованих тариф для картелів та трестів, опісля ж пішла ще дальше і взялася поборювати ці орґанізації підвищеними тарифами.

Третій засіб господарської боротьби проти картелів — шляхом державних підприємств — ріжниться основно від двох перших. Держава виступає тут вже не як влада, що підвищує ціни фіскальними тягарами, лише як звичайний контраґент. Вона покликує до життя державні підприємства з ділянки продукції, обнятої картелем і поборює цей останній двома шляхами: державне підприємство будьто стає членом картелю і ослаблює його знутра[2]), будьто поборює його іззовні, витворюючи наново конкуренцію[3]). Як найбільш характеристичний примір примінення цього заходу можемо вказати на боротьбу пруського уряду з вуглевим картелем у Порурі та банковим синдикатом, що його підтримував; боротьба велася довкруги копальні „Hibernia" (яку Прусія намагалася купити, щоб конкурувати з картелем) і тривала 10 років (1904 до 1914), доки війна не дала урядові вистарчаючих повновластий, щоб зломити опір фінансових феодалів. Проф. Тимошенко наводить цей примір на доказ, що цей засіб для карте-

[2]) Конрад, ст. 276.

[3]) Тимошенко, цит. твір.

лів найбільш небезпечний; я позволю собі зробити інший висновок — а саме, що ця метода боротьби для держави найбільш коштовна.

II. Пряма боротьба проти картелів: законодавство.

Економічні протикартелеві засоби мають цю добру сторінку, що вони оперують на цій самій площині що й картелі, тому даються примінити дуже елястично. Не мають цієї прикмети правні засоби.

Перш за все господарські обєднання з монополістичними тенденціями мають дуже ріжноманітні форми — як економічні, так і правні, з цілою низкою нюансів та переходів — настільки тонких та невловимих, що не легко їх схопити у прецизну дефініцію. Тимчасом, як відомо з теорії права, закон який не очеркує точно та безсумнівно свойого предмету, може принести більше шкоди ніж хісна, бо відбирає почуття правної безпеки.

Друга трудність, що насувається при реґляментації картелів походить відтіля, що картель, опертий на добровільній умові членів, тому, згідно з загальними правилами цивільного права, він цих членів обовязує. Кладучи натиск на цей момент, проф. Тимошенко каже, що проблєма інґеренції держави у картелеву ділянку зводиться до розвязки противорічча між принціпом свободи договору і забезпеченням можливости вільної конкуренції.

Протикартелеве законодавство може опиратися на карному або на цивільному праві. У першому випадку закон узнає факт створення картелю або — що частіше, поодинокі його надуживання та проступки — примінює проти виновників карні санкції. Більш ліберальний — зате здається не менше доцільний — є шлях цивільного законодавства. Існування та діяльність картелю опирається на добровільному контракті, на цивільному зобовязанню; за нарушення картелевої дисципліни грозить грошева кара, оперта на цивільному кодексі. Інґеруючи у картелеву ділянку цивільним шляхом, законодавець виходить з заложення, що картелі — це окреме явище, якого не могли передбачити автори загальнообовязуючого цивільного кодексу. Картель — мовляв, надужиє постанови цивільного кодексу, послуговується ним до неетичних цілий, тому зобовязання супроти картелю слід вилучити зпід загальних цивільних зобовязань, санкціонованих правом. На цій засаді опирається прим. німецький закон про картелі з 1923 р. Він уповноважнює окремий картелевий суд, дозволити членам картелю, що допускаються надужить, виступити з картелю без виповідження.

Найстарше к а р н е протикартелеве законодавство стрічаємо у Франції — сягає воно боротьби проти цехів та корпорацій, яку вела французька революція. Французький карний кодекс передбачує кари, коли кілька фізичних чи правних осіб, що є головними продуцентами якогось артикулу, заключують договір для

штучної підвишки цін. З огляду на те, що ці постанови вже сильно перестарілі, суди примінюють їх рідко.

Чи не найбагатше протикартелеве законодавство мають Злучені Держави; воно занимається також не менш широко трестами. Т. зв. „Sherman Antitrust Act" з 1890 р. карає роком арешту, гривною 5000 $ або обома тими карами за обєднання чи заговори для обмеження внутрішньої чи закордонної торговлі або спроби монополізації ринку; крім цього дає право на цивільне відшкодування для тих, що потерпіли через протизаконну діяльність картелю. Доповнення Sherman Akt-у творить Claton Antitrust Act з 1914 р., що заборонює крім того: методу поріжнених цін і звязуючі виключні договори, а крім того обнимає постанови проти творення трестів. Подібне хоча дещо менш радикальне протикартелеве законодавство мають деякі інші анґльосаські краї, як: Канада (Combines Investigation Act у 1910 р.) та Австралія (Industries Preservations Act з 1906—10 рр.).

Коли візьмемо під увагу надужиття, яких допускалися картелі, годі називати ці закони драконськими. А вже реґляментація картелів шляхом цивільного законодавства — це зовсім оправдана оборона перед осібняками, що його надуживають, тому дивним видається, що люде виховані у ліберальній доктрині не могли цього зрозуміти. Прим. Конрад, обговорюючи австрийський проєкт комісії експертів, що мала дораджувати урядові поступування супроти картелів, з обуренням критикує той — невинний, як на наші часі — засіб, називаючи його »поліцийною методою«. Зате найбільш доцільним шляхом боротьби проти картелевих надужить уважає цей автор творення державних підприємств. Коли порівняємо оці погляди Конрада хочаб до нинішних господарських умовин у польській державі, побачимо, як сильно миляться часом поважні теоретики. Саме »поліцийні методи« увільнили населення від гарачу плаченого картелям і саме у етатистичній »радісній творчости« розбудовані державні підприємства стали зморою господарського життя.

Досвід повалив чимало теорій, розвіяв чимало іллюзій, заки спрямував на належний шлях відношення держави до господарського життя. У самій орґанізації підприємства, у творенню багатств, важкий бюрократичний апарат державного підприємства ніколи не заступить приватної ініціятиви. Там саме — місце економічному автоматизмові, що найкраще надгороджує кожне добре потягнення, карає кожний промах. Та з хвилиною, коли у гру входить не лише капітал і дохід, але й людське істнування — робітника чи дрібного споживача, коли інтереси тих двох елементів входять в розріз, годі ждати, щоб суспільні питання розвязало саме життя шляхом змагання між двома світами, що у висліді може дати визиск праці або революцію. Національна держава зліквідувала феодалізм у політичному житті — не сміє його толерувати і у господарському. Де міліони людських існувань загрожені приватними війнами фінансових вельмож будьто їхними юнтами, інґеренція держави необхідна. **Богдан Галайчук.**

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Недоля наших машинових кооператив

Причина невідрадного положення союзних кооператив спеціяльного типу полягає, головним чином, в недодержанню, злегковаженню або незнанню тих елементарних орґанізаційних засад, які являються конечною передумовиною успішности започаткування та дальнішого розвою кожної нової ділянки праці.

У »Кооп. Республиці« та »Госп.-кооп. Часописі« від ряду літ пропаґуються при кожній нагоді ці орґанізаційні засади, як питання незвичайної ваги для життя й росту наших кооператив всіх типів.

Начальний директор РСУК О. Луцький в своїй статті: »Коли вже можна оснувати кооперативу« (див. календарець українського кооператора за 1936 р.) зкласифікував та подав сім таких орґанізаційних засад-передумовин, без додержання яких, навіть при найліпшій волі основників, не можна створити доброї кооперативи. Ці передумовини слідуючі: 1. вистарчаючий (не малий, але й не занадто великий) район праці; 2. чесні люде не лише в проводі, але також і серед загалу членів; 3. вистарчаюча загальна освіта громадян (не лише проводу кооператив); 4. відповідна господарська освіта й культура; 5. кооперативне освідомлення загалу; 6. фаховий кооперативний вишкіл кандидатів на становищах членів управ, надзірних рад, контрольних комісій, крамарів, молочарів, мясарів, пекарів і т. п. і нарешті 7. потрібні оборотові фонди.

Здійснення цих передумовин має наступити, очевидно, ще перед заснованням кооперативи. В противнім разі будемо будувати на піску.

Так будували на піску й ініціятори машинових кооператив, не звертаючи належної уваги на справу підготовки міцного фундаменту під запроєктовану кооперативну будівлю. Як наслідок цієї байдужности — штучно насаджені кволі та невідпорні кооперативи під впливом несприятливих обставин в швидкім темпі губили свої істотні риси, деформувалися, сіяли зневіру й врешті, як побачимо далі, руйнувалися.

Машинові кооперативи.

Метою діяльности цих кооператив є набувати всілякі господарські машини та віддавати їх до ужитку своїх членів дорогою найму. Ця найголовніша постанова їх статуту в практичнім житті поширювалася також і на не членів, які користали з машин кооперативи без обмежень, але за збільшену де-що оплату. Такого типу кооператив нараховував РСУК на день 1. І. 1936 р. тільки шість, а саме:

1. рільничо-технічну кооперативу »Мотор« в Босирах;

2. рільничо-машинову кооперативу »Майбутність« в Чабарівці;

3. рільничо-машинову кооперативу »Поступ« в Кривенькім;

4. рільничо-машинову кооперативу »Нива« в Перемилові;

5. рільничо-машинову кооперативу »Двигун« в Сокиринцях;

6. рільничо-машинову кооп-ву »Поступ« в Мшанці.

Перших пять кооператив засновано в копичинецькім повіті, шесту — в повіті Теребовля. Всі вони, як показують нижче наведені табелі, знаходяться в дуже невідраднім орґанізаційно-матеріяльнім положенню. Причина: замала скількість членів, безбюджетова господарка, брак жадної контролі діяльности, нефахова управа і т. п.

Стан машинових кооператив з днем 31. XII. 1934 р.[1]):

Назва кооперативи	Власне майно	Чуже майно	Разом оборот. фонди	Лядові борги	Зиск	Страта
1. „Мотор" в Босирах	6.812	851	7.663	194	—	1.230
2. „Майбутність" в Чабарівці . . .	3.346	666	4.012	611	15	—
3. „Поступ" в Кривенькім	2.465	852	3.317	671		471
4. „Нива" в Перемилові	1.071	2.761	3.832	188	189	—
5. „Двигун" в Сокиринцях . . .	577	7.513	8.090	257	—	1.100
6. „Поступ" в Мшанці	2.808	5.019	7.827	46	—	142

Як показує зіставлення — чотири кооперативи закінчили свій діловий 1934 рік білянсовими стратами на заг. суму 2.943 зол.; дві — невеличким зиском в загальній сумі 204 зол. Всі вони разом не уникли заразливої хороби боргування. Розмір цих лядових боргів за молочення збіжа всіх їх разом в тім же році виносив суму 1.967 зол.

Стан машинових кооператив у 1935 р.[2]):

Назва кооперативи	Власне майно	Чуже майно	Разом оборот. фонди	Лядові борги	Зиск	Страта
1. „Мотор" в Босирах	5.347	588	5.935	354	—	387
2. „Майбутність" в Чабарівці . .	3.306	714	4.020	523	—	65
3. „Поступ" в Кривенькім	2.006	538	2.544	529	4	—
4. „Нива" в Перемилові	1.070	3.075	4.145	977	—	637
5. „Двигун" в Сокиринцях . . .	5.156[3]	790	5.946	228	—	4.850[4]
6. „Поступ" в Мшанці	Брак даних					

[1]) Дані з річників білянсів за 1934. Цифри заокруглено. — Нотки 2, 3 і 4 гл. на ст. 180.

Як бачимо, в 1935 році на пять обслідживаних кооператив — чотири виказали вже при ревізіях страту на загальну суму 5.939 зл. В 1934 р. білянсових страт було тільки на зол. 2.943. Отже — 1935 рік побільшив білянсові страти кооператив на кругло 3.000 зол. В цім же році зауважуємо теж збільшення розміру лядових боргів за молочення (в порівнанню до 1934 р.) на кругло 444 зол. Таким чином, загальний матеріяльний стан кооператив в 1935 р. замість покращати — ще більше погіршився.

Орґанізаційно-матеріяльне положення поодиноких машинових кооператив представляється слідуючо.

1. Рільничо-технічна кооператива »Мотор« в Босирах.

Кооператива розпочала діяльність 1. XI. 1929 р. Вступила в члени РСУК 31. X. 1930 р. Уділ кооперативи виносить 45 зол. з одноразовою відповідальністю й вписовим в сумі 9 зол. Кооператива посідає моторову молотілку (бензиновий мотор силою 5 HP) і сівалку. Ці машини випозичає членам враз з обслугою (машиністом). За випозичення молотілки кооператива побирає за одну годину молочення 5 зол. Сама платить машиністові за одну годину праці — 0.50 зол. За випозичення сівалки — кооператива побирає 0.50 зол. (дані з 23. вересня 1935 р.).

За цілий час свого існування кооператива не спромоглася приєднати більшої скількости членів. Зацікавлення кооперативою замісць зростати — маліло. Так 1933 і 1934 (як і попередні роки) — виказують 48 членів кооп-ви на 150 самостійних господарств, що дає — 32% скооперовання села. В 1935 р. (29. 9.) — кооператива виказала вже тільки 41 членів, в тім 2 жінки, поменшуючи таким чином скооперування Босир з 32% 1934 р. на 27.4% 1935 р.

Занедбавши справу приєднання до ко-ви мешканців свого села, керуючі органи її тим більше не зуміли поширити діяльности кооперативи на сусідні близько-положені села.

Така незацікавленість до справ кооперативи з боку Управи і загалу членів не мало спричинилася до її рік-річних білянсових страт. Кооперативу ціхувала в тих роках безконтрольна, безбюджетова та зовсім нефахова господарка, а також несолідність обслуги машин. В результаті цього, як показує наведене далі зіставлення, оборотові фонди кооперативи значно змаліли, лядові борги зросли, а кінцевий вислід праці не покращав.

---

[2]) Дані зі звітів з ревізій з дат 16. 8., 26. 9., 29. 9., 30. 10., 29. 5. 1935 р.

[3]) До запасного фонду прийшла сума з продажі машин.

[4]) В тім страти на продажі машин в сумі 4.832 зол.

Матеріяльний стан коо-ви »Мотор« в Босирах:

Роки	Власне майно	Чуже майно	Разом оборот. фонди	Лядові борги	Страта
1934	6.812	851	7.663	194	1.230[1]
1935 (29.9)	5.347	588	5.935	354	387

Наведене зіставлення коментарів не потребує. До нього хіба треба ще додати, що кооператива »Мотор« в Босирах й 1933 рік своєї праці закінчила білянсовою стратою у висоті зол. 234.63. Кооператива підупадає і в скорім часі напевно прийде до цілковитого упадку, оскільки в радикальний спосіб не змінить способів свого господарювання.

2. Рільничо-машинова ко-ва »Майбутність« в Чабарівці.

Заснована 30 серпня 1930 р. Принята в члени РСУК 31 травня 1933 р. Уділ її виносить 100 зол. з 3 кратною відповідальністю та вписовим у висоті 10 зол. Кооператива набула моторову молотілку (бензиновий мотор силою 5 HP), яку випозичає за оплатою 7 зол. за 1 годину праці (разом з обслугою). Машиністові сама платить за одну годину молочення — 1 зол. Кооператива мала в 1931 р. — 20 членів, в 1933 р. — 17 і в 1935 р. — 16. на 600 господарств, що дає ледве 2.7% скооперованого населення. Така мала скількість членів пояснюється з одного боку — висотою уділу (100 зол.), з другого боку — браком якої будь праці, скерованої в напрямі приєднання нових членів до кооперативи.

Матеріяльний стан цієї кооперативи, як показує наведене нижче зіставлення, є — наразі — можливий. Орґанізаційний бік під кожним оглядом — заслабий. Зіставлення вислідів діяльности ко-ви виказує рік річно виразне матеріяльне погіршення, як наслідок маліючого зацікавлення загалу справами кооперативи.

Матеріяльний стан ко-ви »Майбутність« в Чабарівці:

Роки	Власне майно	Чуже майно	Разом оборот. фонди	Лядові борги	Зиск	Страта
1932[2]	—	—	—	—	635	—
1933	—	—	—	—	394	—
1934	3.346	666	4.012	611	15	—
1935	3.306	714	4.020	523	—	65

[1]) Страти з 1932 р. — 325.09 зол. Страти 26. VI. 1933 р. — 135 зол.

[2]) Брак даних.

Як показує зіставлення, білянсовий зиск ко-ви з р. 1932 (635 зол.) впав до зол. 15 в 1934 р. Рік 1935 (16. VII.) приніс вже кооперативі білянсову страту в сумі 65 зол.

Ці цифрові дані показують, що керуючі орґани не зуміли відповідно повести аґенд кооперативи, не спромоглися в належний спосіб заінтересувати своїх односельчан і мешканців доокoличних сіл працею кооперативи, не знайшли способів приєднати до неї нових членів та заохотити їх до тісної співпраці і т. п. Все це разом помстилося на кооперативі. Оскільки її керуючі орґани й далі не поведуть широкої пропаґанди за приєднанням нових членів та не поширять зацікавлення кооперативою на сусідні бодай близькі села, то кооператива в Чабарівці буде за браком праці чим далі, то більше підупадати, жиючи коштом власних капіталів, аж поки не опиниться перед необхідністю зліквідуватися.

3. Рільничо-машинова кооператива »Поступ« в Кривенькім.

Кооператива розпочала діяльність 29 мая 1930 р. і в жовтні того-ж року була принята в члени РСУК. Уділ кооперативи виносить 90 зол. з двократною відповідальністю. Кооператива має моторову молотілку (бензиновий мотор силою 4 HP) і 12-рядкову сівалку. За випозичення молотілки (разом з обслугою) побирає 6—7 зол. від одної години праці (ціна нормується в залежности від кількости збіжжа). Машиністові платить — 0.60 зол. за годину молочення, помішникові машиністи — 1.50 денно. За випозичення сівалки бере від членів — 8 кґ. збіжжа, від нечленів — 10 кґ. збіжжа за засіяння 1 морґа поля.

В 1930 р. кооператива мала тільки 20 членів на 304 самостійних господарств, або неповних 6.6% скооперовання села. В 1935 році — стан цей не змінився. Кооператива має багато спільних хиб з кооперативою »Майбутність« в Чабарівці, і хоч матеріяльний стан її ще не лихий, то все ж останні роки її праці показують помітне матеріяльне ослаблення (див. зіставлення).

Матеріяльний стан ко-ви »Поступ« в Кривенькім:

Роки	Власне майно	Чуже майно	Разом оборот. фонди	Лядові борги	Зиск	Страта
1929/30	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	1.181	—
1931 (16.XI.)	4.868	924	5.792	881	65	—
1932 (31.XII.)	—[1]	—[1]	—[1]	–	36	—
1933 (3.V.)	2.960	1.429	4.389	707	89	—
1934 (31.XII.)	2.465	852	3.317	671	—	471
1935 (29.V.)	2.006	538	2.544	529	4	—

[1]) Брак даних.

Наведений цифровий матеріял ніяких пояснень не вимагає. Кооператива »Поступ« в Кривенькім була колись одною із перших кооператив Копичинеччини. Тепер, завдяки неощадній та безконтрольній господарці, малій скількости членів, нефаховій управі і т. п., підупадає й тому для оздоровлення потребує скорих і рішучих санаційних заходів.

4. Рільничо-машинова ко-ва »Нива« в Перемилові.

Заснована 27 вересня 1930 р. Принята в члени РСУК 29 вересня 1931 р. Висота її уділу — 9 зол. з десятикратною відповідальністю. Кооператива має моторову молотілку (бензиновий мотор силою 6 НР). За її випозичення побирає: від членів 0.80 зол. за вимолочення 100 кґ. збіжжа, від нечленів — 1 зол. за ту саму скількість збіжжа. Машиністові платить за вимолочення 100 кґ. збіжжа — 0.40 кґ. збіжжа. Помічник машиністи побирає готівкою 0.80 зол. денно. Членів має 70 на 350 самостійних господарств, що дає 20% скоопѐрования району праці. Як виглядає матеріяльний стан цієї кооперативи, покаже ось яке зіставлення:

Матеріяльний стан ко-ви »Нива« в Перемилові:

Роки	Власне майно	Чуже майно	Разом оборот фонди	Лядові борги	Зиск	Страта
1931 (31.XII.)	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	107	—
1932 (31.XI.)	654	3.420	4.074	1.005	—	548
1933 (4.XII.)	773	3.716	4.489	1.225	202	—
1934 (31.XII.)	1.071[2]	1.761	3.832	188	189	—
1935 (29.X.)	1.070	3.075	4.145	977	—	637

Розвиток цієї кооперативи не є правильний. Слабо заосмотрена у власні фонди, вона поширює свої аґенди за рахунок випозичених капіталів. Необачно при тім боргує. Керуючі орґани повинні в першу чергу подбати про приєднання нових членів до кооперативи, побільшити власні фонди новими уділами, стягнути лядові борги за молочення й взагалі дбати про її самовистарчальність. Ощадна господарка в рамцях бюджету та рішуча акція фахової управи в напрямі поширення кооперативного освідомлення мешканців свойого району праці — напевно спричиниться до поліпшення тепер дуже хиткого орґанізаційно-матеріяльного положення цієї кооперативи.

[1]) Брак даних.

[2]) Разом з білянсовим зиском в сумі кругло 189 зол.

5. Рільничо-машинова ко-ва »Двигун« в Сокиринцях.

Кооператива заснувалася 1 вересня 1929 р. Принята в члени РСУК 31 жовтня 1930 р. Уділ кооперативи — 9 зол. при необмеженій відповідальности членів. Кооператива має моторову молотілку з бензиновим мотором силою 7 НР. За випозичення машини кооператива побирає: від членів — 6 зол. за годину праці, від нечленів — 7 зол. за той сам час. Машиністові кооператива платить 0.60 зол. за годину праці, помічникові машиніста — 0.30 зол. Членів має кооператива — від заснування до нині — незмінно 40 осіб на 510 самостійних господарств, що дає 7.8% скооперування районну праці. Матеріяльно — кооператива представляється слідуючо:

Матеріяльний стан ко-ви »Двигун« в Сокиринцях:

Роки	Власне майно	Чуже майно	Разом оборот. фонди	Лядові борги	Зиск	Страта
1932 (31.XII.)	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	—	194
1933 (22.VI.)	562	7.555	8.117	387	—	113
1933 (31.XII.)	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	—	817
1934 (31.XII.)	577	7.513	8.090	257	—	1.100
1935 (26.IX.)	5.156[2]	790	5.946	228	—	4.850[3]

Ця кооператива (як і інші її типу), заснована без ніякої підготовчої праці й тому від самого початку своєї діяльности була анемічною, працюючи виключно на випозичені гроші. Її основники не подбали про відповідну скількість членів, а члени й решта мешканців села не виявили жадного заінтересовання справами кооперативи. До управи прийшли нефахові люде, які не могли контролювати праці машиніста й взагалі не зуміли провадити кооперативи. В наслідку цього — постійні касові недостачі, лядові борги за молочення та сталі, чим далі, то більші білянсові страти — були постійним явищем в життю цієї нефортунної кооперативи. Брак найменшої контролі над працею машиністи приводив до того, що видатки на бензину, смари, оплату праці машиністи і т. п. завше перевищували прибутки за молочення. Такий катастрофальний стан річей врешті довів кооперативу до необхідности спинити працю та продати машини, щоби вивязатися з своїх великих зобовязань. Машини продано кооперативі »Щастя« в Сокиринцях. На цій продажі кооператива понесла страту у висоті зол. 4.832.45.

[1]) Брак даних.

[2]) Власне майно побільшила сума, що прийшла з продажі машин к-ви.

[3]) В тім страта на продажу машин в сумі зол. 4.832.

Кооператива »Двигун« в Сокиринцях від 1 січня 1935 р. вже не провадить жадного підприємства, роблячи підготовчі кроки до своєї ліквідації.

6. Рільничо-машинова ко-ва »Поступ« в Мшанці.

Розпочала працю 26 жовтня 1929 р. Принята в члени РСУК 30 червня 1935 р. Уділ кооперативи 10 дол. (88.50 зол.) з семикратною відповідальністю. Посідає моторову молотілку з бензиновим мотором силою 8 НР. За випозичення машини кооператива побирає: від члена — 0.90 зол. за 100 кґ. збіжжа, від нечлена — 1.25 зол. Машиністові платить — 0.08 зол. за вимолочення 100 кґ. збіжжа. Членів має — 23 на 195 самостійних господарств, що дає 11.8% скооперовання району праці. Як всюди, так і тут зауважуємо незмінність числа членів. За цілий час існування кооперативи не прибуло до неї ніодного нового члена. Матеріяльний стан кооперативи вигляда зле, а саме:

Матеріяльний стан ко-ви »Поступ« в Мшанці:

Роки	Власне майно	Чуже майно	Разом оборот. фонди	Лядові борги	Зиск	Страти
1929 (13.XII.)	2.336	12.868	15.204	1.216	1.913	—
1930 (31.XII.)	—[1]	—[1]	—[1]	—[1]	907	—
1931 (19.X.)	3.244	12.188	15.432	480	—	3.354[2]
1932 (20.XI.)	3.244	11.619	14.863	132	48[3]	—
1933 (7.IX.)	3.144	6.212	9.356	170	—	815
1934 (31.XII.)	2.808	5.019	7.827	46	—	142
1935 (25.XII.)	2.667	4.535	7.202	—	—	1.576

Кооператива від самого початку свого існування провадить лиху господарку. Завідування молотілкою, є нижче всякої критики. Управа не провадить належної евіденції, хто скільки вимолотив збіжжа, як також, хто заплатив за молочення, а хто з того титулу ще є довжником кооперативи. Видатки, звязані з удержанням молотілки, є рівнож безконтрольні й тому машина »зуживає дуже богато бензини«. В звязку з цим оплата за вимолочення збіжжа досить часто не покриває адміністрації.

Таким чином, причиною постійних білянсових страт цієї ко-

[1]) Брак даних.

[2]) Страти з кінцем 1931 р. побільшилися до зол. 4.150.

[3]) Дані з інстр. звідомлення. Зиск фіктивний, бо не узгляднено амортизації машин біл. вартости 10.565 зол. По узглядненню цього — білянс ко-ви дав би не зиск 48 зол., а страту у висоті 1.008 зол. (амортизація — 10%).

оперативи є: лихе, нефахове й цілковито безконтрольне завідування майном кооперативи, замала скількість членів, слабе вивінування кооперативи у власні фонди, великі відсотки, які кооператива що-року платить за користання чужими капіталами й нарешті слабе зацікавлення загалу підприємством кооперативи.

*

Як бачимо, стан наших шести машинових кооператив зовсім не є відрадний. Вимагає він скорої та рішучої санаційної праці, коли хочемо ще зберегти ці кооперативи, що моглиб бути під кожним оглядом корисні для села. Хиби розглянених кооператив є для всіх їх однакові й нам всім вже давно відомі. Мають вони хронічний затяжний характер й тому потребують сильної волі для їх поборення.

П. Панченко.

З життя польської кооперації. Управитепем відділу Союзу Спож. »Сполем« у Львові став п. Міхал Христовскі, дотепер директор коопви „Jedność" у Львові.

У Ґдині урухомлено торговельну аґентуру »Сполем« у власному будинокві. В склад дирекції цієї важної станиці польської кооп. заграничної торгівлі увійшли пп. Вальчаковскі, Чаїньскі і Томулєвіч.

Дирекція Союзу »Сполем« призначила на поміч для родин убитих у краківських та львівських квітневих подіях 1000 зл., а для голодних дітей Полісся, через свій відділ у Бересті — пів ваґона муки.

Банк »Сполем« закінчив рік 1935 з надвишкою 63.177 зл. З того ухвалено 27.019 зл. на 5% дивіденду на уділи, 11.353 зл. на звороти членам у висоті 5% заплачених відсотків; 2000 зл. на фонд ім. Мєльчарского, 500 зл. на будову відпочинкового дому для кооперативних працівників; 22.305 зл. на суспільний фонд (запасний фонд).

Через ухвалення зворотів від заплачених відсотків фактична відсоткова стопа в Банку зменшилася до 7,6%.

Членами Банку є самі споживчі кооперативи та споріднені. Банк, як бачимо, ведений взірцево та у чисто кооперативному дусі.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Чи буде звишка цін в Польщі? Декрети про контролю над рухом валюти та імпортом заграничних товарів до Польщі мусіли викликати і дійсно викликали неспокій на всіх ділянках господарського життя, передовсім в торговлі цінними паперами й товарами. Дала себе відчути живіша погоня за »річевими« льокатами капіталів, скріпився рух по банках і щадницях в напрямі викофування вкладів, оживився попит за реальностями, а приватні люди й купці почали громадити більші запаси товарів — »поки вони не здорожіють«. Не дасться заперечити, що мимо всіх урядових заяв, в громадянстві вкорінюється погляд, що за валютарними декретами »щось криється«, як не намір »інфляції«, то бодай якоїсь »девалюоації«.

Невідомо, чи в звязку з тими настроями, чи може в наслідок переднівку — почали йти в гору деякі споживчі артикули.

Ось образ варшавського ринку з першої декади місяця травня:

Безроги: 1 кґ живої ваги 1,10 зл. до 1,20 замісць 1,00 зл.

Худоба: за 1 кґ живої ваги 0,54—0,75 (мала звишка).

Вудженина: бочок 2 зл. за-

місць 1,80 зл.; краківська ковбаса 3,00 зл. зам. 2,80; смалець білий 2,20 зам. 1,80; солонина 1,60 зам. 1,40; шинка варена 5,00 зл. зам. 4,50 зл.

Печиво: загально у приватників звишка 2 ґр. на 1 кґ. (1 кґ хліба питльованого коштує у міських та кооперативних склепах 27 ґр., ситкового 22 ґр., разового 21 ґр. — у приватних на 2 ґр. вище).

Збіжжя (гуртова ціна): жито 15,— зл. до 15,25; пшениця 23,50—24,— зл.; овес 15,25—15,38.

Мука: на загал невелика знижка 50—75 ґр. на 1 сот. Так само помітна знижкова тенденція в ціні каш гречаної і краківської.

Масло виказувало невелику звишкову тенденцію. Яйця — деяку знижку.

На основі того перегляду цін треба прийти до висновку, що легка звишкова тенденція на відтинку споживчих товарів вправді проявилася, навіть дещо значніша, як звичайно на переднівку, одначе не носила вона якогось алярмуючого характеру і була викликана мабуть таки валютовим схвилюванням серед господарських кругів. В кожному разі робити на цій основі якісь дальше йдучі припущення ще досі нема підстав.

Контроля товарового обороту з заграницею. Декрет з 26. IV. ц. р. в статті 10. постановляє:

»фізичні і правні особи, що їх місце замешкання або осідку є в краю, обовязані зголошувати до Банку Польского і заоферувати йому або управненим банковим підприємствам до скупу належности від заграниці усяких титулів, особливо ж за товари, що вони їх продали за границю«.

Тим самим держава дістає до своїх рук не лише інформації про кожну, навіть найменшу продаж товарів за границю, але й ту закордонну валюту, яка за той товар приходить. Очевидно, власникові тої претенсії Банк Посьский згл. його повновласник заплатить за неї польськими золотими, після курсу, що його установлятиме сам Банк Польский.

Це один бік справи, продаж на експорт. Імпорт із заграниці підлягає контролі через загальну заборону довозу, та ще через те, що валюта, потрібна на вирівнування фактур, винята тепер з вільної продажі та кожне її набуття вимагає попереднього дозволу з Варшави. Нема сумніву, що і одно і друге є утрудненням обороту та його здороженням, через оплати, які за собою тягне бюрократична маніпуляція.

Декрет з 5. V. ц. р. завів загальну заборону довозу товарів із заграниці. Тому заказові не підлягають: товари обняті конвенцією з Німеччиною та умовами про малий прикордонний рух, як рівнож товари в умовнім репараційнім обороті.

Окремим декретом проголошено. на яких умовах будуть уділюватися дозволи на привіз товарів, обнятих забороною довозу.

Усіми справами, що звязані з довозом товарів та контролею валюти завідує у найвищій інстанції Девізова Комісія при міністерстві скарбу, що дістала диктаторські повновласти. Від цієї Комісії дістали усі девізові банки право переказувати за границю краєві і заграничні платничі засоби, у таких випадках:

а) на заплату заграничних зобовязань за довезені товари і кошти довозу — до 5000 зл. протягом 1 дня на поручення одної особи;

б) на заплату зачетів в звязку з імпортом товарів — до 1000 зл.;

в) на заплату асекураційних премій — до 1000 зл.

Девізова Комісія, в інтересі підпирання експорту з Польщі, дала дозвіл фірмам, що експортують товари, переказувати заграницю платничі засоби без окремого дозволу та такі конкретні цілі:

1. на покриття заграничних коштів перевозу товарів, їх маґазинування та обезпечення;

2. на покриття заграничних митних оплат;

3. на покривання провізій заграничним аґентам, представникам, маклєрам і т. д.;

4. на покриття поборів і коштів

удержання заграничних представників.

Перекази на повищі цілі можуть робитися з тих заграничних фондів, що їх фірма має або матиме в будуччині зі свого експорту. Підприємство обовязане переховувати докази на такі перекази.

Девізова Комісія дала право — аж до відклику — усім девізовим банкам полагоджувати у власнім заряді прохання о перекази за границю грошей на удержання осіб на студіях, в санаторіях і под. (до висоти 250 зл. на особу протягом одного місяця, на підставі предложених документів (рахунків, посвідок консулятів і т. д.).

(Ближчі дані про всі ці справи гл. »Польська Ґосподарча« ч. 19 і 20).

Стан Банку Польского. Цією справою мусить тепер систематично інтересуватися кожний, хто не хоче бути в ділянці валютарних справ нічим заскочений. У виказах Б. П. головну увагу треба завше звертати на запас золота і валют та суму бнкнотів в обігу, бо це рішає про розмір покриття банкнотів золотом.

Нижче подаємо порівнанльні числа про стан тих рахунків за час від 1932 року:

Дата	Резерви Б. П. валюти	золото	Цілий грошевий обіг	в тім банкнотів
	мільонів зл.			
31. XII. 32	136,7	502,2	1325,2	1002,3
31. XII. 33	88,3	475,6	1345,6	1004,0
31. XII. 34	28,3	503,3	1365,3	981,1
31. XII. 35	26,9	444,4	1411,5	1007,2
20. IV. 36	15,0	417,4	1320,2	942,1
30. IV. 36	15,2	380,6	1409,5	1010,0

Один погляд говорить, як сильно упав в останньому часі запас загран. валют і девіз, а також запас золота. Сума гроша в обігу має тенденцію більшати і в звязку з цим погіршується відсоток покриття банкнотів. Тепер воно ледви на пару пунктів перевищує законне мінімум (30%).

Очевидно, кожного мусить цікавити, яким способом приходить до збільшення обігу банкнотів в краю. Відповідь на це питання найдемо у другім виказі, де подається образ активних операцій Б. П. (головно уділених ним кредитів, як відкритих так і векслевих). Образ доволі інтересний.

На р-ку дисконта векслів, позичок під застав (льомбард) і власних процентових паперів були такі позиції:

Дата	векслеві кредити	льомб. кредити	процент. папери
	мільонів зл.		
31. XII. 32	585,5	114,2	13,4
31. XII. 33	688,1	80,4	13,5
31. XII. 34	654,0	54,5	10,0
31. XII. 35	689,1	109,5	51,4
30. IV. 36	**656,7**	86,3	**91,3**

Сильне збільшення в рубриці »процентових паперів«, та почасти і векслів вказувало б на те, що комусь були уділені більші кредити в останньому часі.

Президент Рузвельт вірить. Президент С. Д. Рузвельт відкрив передвиборчу кампанію промовою в клюбі молодих демократів в Бальтіморі. (Виборчі кампанії в демократичній Америці не є монополем власть-імущої партії, яка одна тільки має силу і право аґітувати за своєю програмою, як того ми є свідками у державах диктатур. Також не стоять тут президентові до диспозиції жадні публичні фонди, через те й його виборча кампанія не має того великанського розмаху й крикливости, як прим. недавна гітлерівська »передвиборча« акція в Німеччині. Американський президент мусить держатися норм скромної демократичної приличности).

Президент Рузвельт, який має вже за собою 3 роки успішного урядування, який силою своєї волі зумів задержати господарство Злучених Держав над самим краєм пропасти

і соціяльної катастрофи, не резиґнує зі своєї програми, яку досі переводив проти волі великокапіталістичних кругів. Основна лінія цієї програми що до справи безробіття, як відомо, вимагає постійного зменшування часу праці, при незменшеній квоті заробітків. Президент робить тепер дальший, теж відважний крок: хоче перевести закон про обниження віку праці; він пропонує, щоби працю могли одержувати лише люди у віці 18—65 літ. Далі він говорить:

»Промисл може причинитися у дуже значній мірі до збільшення числа працюючих, якщо погодиться на редукцію часу праці, удержуючи однак без змін існуючі ставки заробітків. Розвій промислу досяг свойого вершка в добі безпосередньо перед кризою. Але працю дістало лише 80% робітників. Епоха піонірів не закінчена. Закінченою можна її вважати лиш в ґеоґрафічному розумінню, в соціяльній ділянці вона ледви починається. Геройство і віра, що були конечні для підбиття і покорення сил природи — будуть потрібні ще в більшій мірі для того, щоби піддати контролі сили сучасного суспільства.

»Дехто припускає, що довіря і нормальний добробут можуть все вилікувати. Вони думають про довіря і добробут 1928-го року. Знаємо, що в 1928 і 1929 роках зі зростом продукції йшов в парі зріст безробіття, що розвивалося способом прямо застрашаючим. Чути голоси, що навіть після повного повороту добробуту буде існувати постійна армія безробітних. Я не можу погодитися з такою теорією. Длятого ми раді не тільки з цього приводу, що можемо привернути добробут (підкреслення наше — Ред.), але й тому, що наміряємо приступити до розвязки поставлених проблєм, розглядаючи їх найбільш всесторонно«.

Як бачимо, президент Злучених Держав з повним спокоєм говорить уже про привернення передкризового добробуту (відомої »просперіти«), як про річ певну і недискусійну. Вражає теж той спокій, та майже певність себе, з яким він говорить про повне розвязання проблєми безробіття; питання величанське, що про його повну розвязку досі не відважувався думати ніхто з мужів капіталістичних держав.

Стахановщина в СРСР. Про т. зв. стахановський рух писалося вже чимало в політичній пресі, отже в основі він не буде для нашого читача новістю. Це новий помисл сталінського режиму, з метою підбичовувати трудову інтенсивність робітника і службовика. Ми досі здержувалися з інформаціями про цю справу, вижидаючи певніших звісток.

Початок руху був заранжований в осені м. р. Наче „Deus ex machina" вискакує молодий гірник з Донбасу, на імя Стаханов, якй, дякуючи придуманому ним способові праці, зумів ломити вугля много більше, як бувало до того часу. Тої історичної ночі 31 березня м. р. вдалося Стаханову разом з двома некваліфікованими помічниками накопати за 6 годин 102 тони вугля, тоді як дотепер, при вжиттю тих самих копних приладів, він добував 13—14 тон, а пересічний добуток на одну особу в Донеччині був 6 тон.

Тайна успіху Стаханова полягала: 1. у відділенні помічних робіт від роботи самого копання, 2. у надзвичайному напруженню особистої уваги й енерґії. І одне і друге — не секрет для кожного, хто знає історію т. зв. американського Тейлорізму, системи максимального визиску людської енерґії, від якої мусіли відмовитися вже й найбільш загорілі капіталістичні »наукові орґанізатори праці« як в Америці, так і в західній Европі.

Але вернім до Стаханова. Діставши до помочі ще дальших підручних робітників, для виконування підрядних робіт, Стаханов довів добуток своєї ґрупи до 227 тон за 6 годин (1 зміну), тоді як до того часу добуток одної робочої ґрупи протягом одної зміни був 30 тон.

Очевидно, Стаханов, працюючи акордово, одержав і відповідно ви-

щу винагороду, а всі орґани преси і пропаґанди принесли на чільних місцях подобизни нового совітського Тейлора з закликами до наслідування. І знову — наче нові „dei ex machina" — нараз почали появлятися по всьому совтіському Союзі десятки таких же Стаханових, та ще до того таких, що грубо стали перевищувати рекорди Стаханова № 1.

Мало того — нагло, наче приготовані за кулісами фіґури, почали на сцену вискакувати свої Стаханови в інших галузях промислу: залізо-гутній, текстильній, ба навіть у торговлі і бюрово-канцелярійній праці. Підхльостувана пресою й офіціяльними зверхностями совітська опінія почала цілий новий хрестоносний похід у користь »стахановщини«, з якої зроблено цілий суспільний рух. Появилися тисячі »стахановців« так, як на початку пятилітки, СССР зароївся від т. зв. »ударників« і »соціялістичних змагунів«. І цілим своїм виглядом та аранжеркою стахановщина нагадує живо ті недавні засоби підштовхування людської енерґії — від яких тоді так гуділо, а сьогодні затихло.

Недавно відбувся вже навіть спеціяльний зїзд »стахановців«, на якому виступав з промовою сам Сталін, витаючи нових героїв »совітського труда«. Цікаво, що при цій нагоді Сталіну довелося торкнутись дуже делікатної квестії — винагороди за працю стахановців. Сталін заповів — ревізію ставок винагороди цих ударників. В якому напрямі піде ревізія — треба тільки догадуватися.

Що не піде вона вгору, це хіба не підлягає сумніву, бо і так по всьому СССР вже йде шум негодування на нових »штреберів«, які, зовсім, як типічні акордсмени в капіталістичних підприємствах, переганяють далеко своїх співтоваришів праці, нераз високо кваліфікованих працівників. (Відомо, чому робітництво та професійні орґанізації завше ворожо відносилися до акордової системи; вона, через підвищення норми денного ефекту праці, в дальшім висліді звичайно веде до обнижки акордових ставок, а тим самим до обнижки зарібків всього робітництва взагалі). Отже не є виключене, а навіть майже певне, що це негодування проти »стахановців«, яке вже проявилося, уряд схоче використати для ґенеральної обнижки акордових ставок. Цим він зручно обнизить свої виробничі кошти, а одночасно й ґрунтовно підправить дуже захитані державні фінанси.

Як відомо, від осени 1935 в СССР знесена карткова система прохарчування. Вона принесла з собою, через підвишку цін харчевих продуктів, погіршення реальних заробітків. Тим уряд зробив наче жест уступки в користь села, хочби й колгоспного. Але державна каса від того зискала небагато. Щойно обнижка платень у промислових і торговельних підприємствах далаби полегшу скарбові. Тому не диво, що уряд так поквапно розрекламовує стахановський рух, розуміючи, до чого він повинен довести у своїх наслідках.

Штучний кавчук в Німеччині заступить імпортовану ґуму. На самоходовій виставі в Берліні перший раз виставлено опони зі штучної ґуми. Штучний кавчук був винайдений в Німеччині ще в часі світової війни, одначе лише його тверді сорти. Від 1926 року йшли проби з мягким штучним кавчуком, які мали вкешті довести до бажаних вислідів. Головними сирівцями при виробі синтетичної ґуми мають бути вапно і вугіль. Як пишуть фахові німецькі часописи, синтетичний кавчук якістю своєю, витрималістю на бензину й оливу, та тугістю має перевищувати на 20—30% природний кавчук. Його виріб є складний, мабуть і коштовний, бо досі в Німеччині виробляють його не багато. Очевидно, що головне значіння цей винахід мав би в разі війни й блькади заграничного довозу.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

Приріст населення і зріст нужди. В »Курєрі Пораннім« ведеться цікава дискусія на тему, чи Польщі є бажаний великий приріст населення чи ні? Постійний економічний співробітник цієї великої ґазети М. Ількович обстоює погляд ось який:

»За останні літа суспільний дохід нетільки, що не піднісся, але у великій мірі зменшився. Пан Войтецкі, очарований мріями про 100 міліонів населення, забуває, що удержання щорічного приросту 400.000 душ дорого коштує. Діти не приходять на світ з грошима, тільки їх треба через кільканацять літ удержувати, а наше суспільство убоге. Діти можуть споживати не стільки, що потребують, а лиш стільки, кілько їм можуть дати дорослі. Стозлотовий дохід батька родини може покрити тільки видаток 100 злотих, навіть, як йому прибуде 5-ро дітей. А діти треба ж і одягти, обути, вибразувати і щонайважніше: придбати їм в будучности зарібкову можливість. В сучасних господарських умовинах ми не маємо такої можливости.

»Ми недавно ствердили, що 33 міліони польських громадян в 1934 році споживає значно менше підставових артикулів, як споживало 31 міліонів громадян у 1929 році. Менше цукру, печива, соли, рижу, вугля, пряжі бавовняної й вовняної, мила і т. д. Останнє число »Вядомосці Статистичних« (з 25. квітня ц. р.) переконує, що вказник продукції дібр спожиття, приймаючи рік 1928 за 100, виносив у 1925 році — 78, а в 1935 р. — 72.

»33½ міліона польських громадян тепер консумує менше споживчих дібр, як консумувало 29 міліонів громадян у 1925 році. За останніх 10 літ нам прибуло 4½ міліона громадян, а загальне спожиття народу мимо того змаліло. Це свідчить, що ми можемо утримати наш природній приріст лише шляхом пропорційного зменшення спожиття кожного окремого громадянина. В міру як прибуває дітей, загал мусить щораз більше обмежуватися.

»Але обмежуватися в нескінченість годі, як вже тепер проявляються лихі наслідки такого стану річей.

»Опирати силу держави на цифрі природнього приросту — це фікція, бо не можна будувати сили на збідованих, недоживлених і через те здеґенерованних дітях, яких нема чим обути й чим приодіти, яким нема як запевнити варстат праці. Яке військо може вирости з тої безодні нужди? Вже тепер поборові комісії з усіх усюдів сиґналізують, що мусять відкидати щораз більший відсоток нездатних до військової служби і то навіть у найзаможнішій дільниці — у Великопольщі!

»Сучасний стан річи — це мордівня новородків. Польща виказує серед цивілізованих держав одну з найвищих цифер смертности немовлят. На 100 народин у нас тепер вмирає 13 немовлят, в Голяндії — 3, в деяких кантонах Швайцарії — тільки 2. (В наших, українських воєвідствах цифра ще жахливіша; у нас вмирає 19! — Ред. К. Р.). Є річ ясна, що причиною смерти 10 немовлят на 13 у нас є нужда батьків, брак належного корму для немовлят і належної гіґієни. На 111 тисячів немовлят, що померли у 1935 році — 90.000 були згори засуджені на загладу.

»Много країв нам завидує високої цифри народин; але забувається, що побіч, у тіни, стоїть щороку 100.000 малих домовинок.

»Повтаряємо: велике число населення не було і не є підставою сили народів, великий натуральний приріст не є ще виложником могутньости«.

»Якби що іншого було правдою, то китайці булиби панами світу, а є паріями«.

(„Kurjer Poranny" 7.V. 1936.)

Валютарні турботи також в Німеччині. Щораз частіші стають у пресі голоси про зростаючі господарські трудности в Німеччині, та чутки про

можливу девалюацію марки. Вони набрали особливої актуальности, коли декретом з 28. IV. ц. р. Гітлер віддав начальне керівництво всіма справами, що звязані зі справою сировин і девіз — себто двох найболючіших питань сучасної німецької економіки — в руки своєї правої руки, Ґ е р і н ґ а.

Як відомо, дотеперішнім фінансово-господарським диктатором був президент Державного Банку др. Ш а х т і тому номінація Ґерінґа викликала шум здогадів, що має означати це потягнення проводу. Чи це є відсунення Шахта від рішаючої ролі, чи може, як дехто твердить — скріплення його позиції?

Річ у тому, що др. Шахт не є членом правлячої націоналістичної партії, а в останньому часі розвернулася у пресі жива дискусія на тему господарської політики др. Шахта. Партійні полемісти висловлювали (у допустимій при відомім авторитарнім режимі формі) критичні думки на тему політики Шахта. Отже існує здогад, що номінація Ґерінґа при одночаснім залишенні Шахта в ролі президента емісійного Банку має бути заслона для нього від партійних стріл, бо авторитет Ґерінґа мало чим менший від авторитету самого »фірера«.

Найбільш виразне невдоволення політикою др. Шахта висловив журнал „Die deutsche Volkswirtschaft", здається орґан лівиці націонал-соціялістичної партії. Цей орґан висказує бажаання, щоби була переведена девалюація марки на нижчий золотовий паритет, головно для того, аби о б л е к ш и т и е к с п о р т т о в а р і в з Н і м е ч ч и н и, та через те збільшити доплив заграничної валюти, так потрібної на закупно заграничних сировин.

»Людям все одно, каже журнал, скільки міліґрамів золота міститься теоретично в одній німецькій марці, але для них важне, кілько марок їх коштує денне прожиття. Народові зовсім байдуже, кілько золота лежить в державному банку, але він хоче знати, що його вкладки у щадницях і асекураційних товариствах, його ц. папері і акції не втратять на вартости на відношенні до рівня життя. У валютовій квестії єдино важне є — не ціна золота, а задержання купної вартости марки внутрі краю. Досвід учить, що девалюація не є небезпечна для цін тоді, коли вони мають падаючу тенденцію. У Німеччині тепер є зростаюча тенденція, бо попит за чужим товаром більший, як подача, а краєві підмінки дорожчі, як заграничний сирівець«. В и с н о в о к с т а т т і: п о т р і б н и й н а т и с к н а к а р т е л е в і, с и н д и к а т с ь к і і м о н о п о л е в і ц і н и, в н а п р я м і ї х о б н и ж к и. Зиски, що мають картелі й синдикати під формою дивіденд, резерв явних і скритих, більші, як можнаби думати. Тоді можнаби подумати і про девалюацію марки; вона тоді не привелаби до змін на внутрішньому ринкові, а вкупі з загальною обнижкою цін мігби експорт піти в рух.

Орґани, зближені до др. Шахта, боронять його від закиду, начеб він був звязаний з »капіталістами«, а на вимогу девалюації відповідають, що при нинішних довозових континґентах а то й заборонах, які є у всіх державах, ніяка обнижка цін, чи то прямо, чи шляхом валютарної реформи, не поможе для оживлення експорту. До того ще й те, що Англія, Америка, чи Бельґія, обнижуючи паритет валюти, мали великі запаси золота і могли ризикувати сталістю валюти. Німеччина таких засобів не має.

В кожному разі видно, що затримання тої високої конюнктури, що зачалася по приході нового режиму в Німеччині, починає вже непокоїти кермуючі державою круги. Ситуація в Німеччині тепер дуже подібна до тої, що є в Польщі.